Rayzan Asinşar
31.01.2015

Bîyene

1.Zazacada sesli ve sessiz sözcüklerden sonra kullanılan iki grup şahıs eki vardır.
2.Sesli ile biten sözcüklerden sonra "y" ile başlayan şahıs ekleri kullanılır.
3."y" ünsüzü "h" ünsüzünden dönüşerek oluşmuştur.

	Sesliden sonra	Sessizden sonra
Ez	yane	ane
Tı	ya	a
O	yo	o
A	ya	a
Ma	yîme	îme
Şıma	yê	ê
Ê	yê	ê

Kişi zamirleri		Şahıs ekleri	
Ez	Ben	ane	-ım
Tı	Sen	a	-sın
O	O (eril)	o	-dır
A	O (dişil)	a	-dır
Ma	Biz	îme	-ız
Şıma	Siz	ê	-sınız
Ê	Onlar	ê	-lar

	Tam	Kısa
Ez	ane	an
Ma	îme	îm

Fiil ve yardımcı fiil olarak "bîyene"

1.Bîyene'nin kök "b" dir.Şimdiki zaman ortaç eki "-en" dir. Geçmiş zaman eki düzensizliğe uğradığı için "b" kökü "-î" alarak şimdiki zaman çekiminden farklılaşır.
2.Bîyene'nin sıfat fiil,-miş yapılı ortaç eki "-ye"dir.Bu ek kısa olarak "-y" biçiminde kullanılır.
3.Bîyene'nin dili geçmiş ve mişli geçmiş çekimi şahıs ekleri bitişik yazıldığı için aynılaşır.Şahıs ekleri geçmiş zamanda sadece dili geçmiş zamanda "bî" doğrudan eklenir.Mişli geçmişte bu eklerden önce "-ye>y" vardır.Dili geçmişteki "y" şahıs eklerine aittir.

Şıma mamosta bîyê (oldunuz)
Şıma mamosta bîyê >
Şıma mamosta bîye yê >
Şıma mamosta bîy' ê (olmuşsunuz)

4.Bîyene'nin geçmiş zaman ortacı ;

-tek başınayken "bî" biçiminde
(Tı wendekar bî)

-kendisinden sonra "-ye" sıfat fiil eki geliyorsa "bî" biçiminde
(Tı wendekar bîye bî)

-kendisinden sonra şahıs eki geliyorsa "bî" biçiminde
(Tı wendekar bîya)

-kendisinden sonra "bî" ortacı geliyorsa "bı" biçiminde
(Tı wendekar bıbî)

-kendisinden sonra biyene fiil kökü dahil diğer fiil kökleri kullanılıyorsa "bı-" biçiminde okunur.
(Eka tı wendekar bıba / Gereka tı kıtabî bıgera)

-kendisinden sonra "ardene" kökü geliyorsa "bî" okunur.
(Belka tı kıtabî bîara)

-istek şart,emir kipi kullanımında "bı" sıfat fiil eki düşmüş yapıdadır.Koşul,gereklilik vs.anlamları sağlayan "bı" değil yardımcı sözüklerdir (Eka,Gereka,Coka,Belka vs).

(Eka tı wendekar bîye ba > Eka tı wendekar bıba)
(Gereka tı wendekar bîye ba > Gereka tı wendekar bıba)

Ancak bağlam içerisinde bu sözcükler kullanılmadığında amaçlanan anlam oluşturulabilir.

Olmak Olma	oluyor (ortada)	oldu (ortada)	îdî (sonda)	olmuş (sonda)	imiş (sonda)
bîyene bîyîs	ben-	bî	bî	bîye bîy'	bîye bîy'

olduydu/idiydi	oldu imiş	olsa-/olmalı-	oluyordu
bıbî	bıbîye bıbîy'	bıb-	bîyenê

Ben öğrenciyim	Ben öğrenci oluyorum
Ez wendekar ane	Ez benane wendekar

Ben öğrenci idim	Ben öğrenci oldum
Ez wendekar bî	Ez wendekar bîyane

Ben öğrenci imişim	Ben öğrenci olmuşum
Ez wendekar bîye Ez wendekar bîy'	Ez wendekar bîy' ane

Öğrenci olmuştum
ez wendekar bîye bî (bîyîbî)

Ben öğrenci idiydim	Ben öğrenci oldu imişim
Ez wendekar bıbî	Ez wendekar bıbîy' ane

Öğrenci olsam (Eka bı-)	Öğrenci olmalıyım (Gereka bı-)
Eka ez wendekar bıbane	Gereka ez wendekar bıbane

Şimdi öğrenci oluyordum
Nıka ez wendekar bîyenê

Geçişli fiil ile

Kitabı (tam şimdi) alıyorum	Kitabı her zaman alıyorum
Ez ha kıtabî genane	Ez her waxt kıtabî genane

Kitabı aldım	Kitabı almışım
Mı kıtab gurewt	Mı kıtab gurewtê yo

Kitabı almış idim	Kitabı almış imişim
Mı kıtab gurewtê bî	Mı kıtab gurewtê bîy' o

Kitabı almış idiydim	Kitabı almış imiştim
Mı kıtab gurewtê bıbî	Mı kıtab gurewtê bıbîy' o

Geçişsiz fiil ile

Ben (tam şimdi)gidiyorum	Ben her zaman gidiyorum
Ez ha şonane	Ez her waxt şonane

Ben gittim	Ben gitmişim
Ez şî	Ez şîy' ane

Ben gitmiş idim	Ben gitmiş imişim
Ez şîye bî	Ez şîye bîy' ane

Ben gitmiş idiydim	Ben gitmiş imiştim
Ez şîye bıbî	Ez şîye bıbîy' ane

Sonuç olarak...
1.Bîyene yardımcı fiil olarak sıfat fiile eklenmez

2.Yüklem olarak kullanıldığında "bîyene" sadece kendi geçmiş zaman ortacına bitişik yazılır.

3.İstek,şart ,emir cümlelerinde yüklem olarak kullanılan diğer fiillerde kökleri de biyene geçmiş zaman ortacına bitişik yazılır

4."Bîyene" nin sıfat fiil eki alması durumunda şahıs ekleri bitişik yazılmaz.Dili geçmiş çekimle karışıklık olmaması açısından.

5."Bîyene"nin sıfat fiil çekiminde "-ye" eki kısaltılırsa sessizlerden sonra gelen şahıs ekleri bitiştirilmeden kullanılır.Kısaltılmazsa seslilerden sonra gelen şahıs ekleri kullanılır.

Sıfat fiil eki

	Tam	Kısa
Sessizden sonra	-ê	
Sesliden sonra	-ye	-y'

Sıfat fiil olarak "bîyene"

Tam	Kısa
bîye	bîy'

6.Sadece "bîyene"nin -miş yapılı çekimine değil diğer fiillerinde aynı yapılı çekimine ne "bîyene" ne de sahıs ekleri bitiştirilerek yazılamaz.

Geçissiz fiilde

Mevcut kullanım

Ben gittim	Ben gitmişim
Ez şî Tı şî O şî A şî Ma şî Şıma şî Ê şî	Ez şîyane Tı şîya O şîyo A şîya Ma şîyîme Şıma şîyê Ê şîyê

Görülen geçmiş zamanda şahıs eklerinin düşme nedeni

Ben gittim	Ben gitmişim
Ez şîyane Tı şîya O şîyo A şîya Ma şîyîme Şıma şîyê Ê şîyê	Ez şîyane Tı şîya O şîyo A şîya Ma şîyîme Şıma şîyê Ê şîyê

Sıfat fiil kısalmasaydı böyle olacaktı

Ben gittim	Ben gitmişim
Ez şîyane Tı şîya O şîyo A şîya Ma şîyîme Şıma şîyê Ê şîyê	Ez şîye yane Tı şîye ya O şîye yo A şîye ya Ma şîye yîme Şıma şîye yê Ê şîye yê

-Miş çekimli yapıyı kısa olarak gösterelim

Tam	Kısa
Ez şîye yane Tı şîye ya O şîye yo A şîye ya Ma şîye yîme Şıma şîye yê Ê şîye yê	Ez şîy' ane Tı şîy' a O şîy' o A şîy' a Ma şîy' îme Şıma şîy' ê Ê şîy' ê

Geçişli fiilde

1.Görülen geçmiş zamanda geçişli fiil nesnenin kişi eklerini alır

2.Eril isim,dişil isim yada çoğul isim nesne olarak kullanıldığında onların yerine kullanılabilecek zamirler hangileriyse bunların aldığı ekler fiile eklenir.

	Dili geçmiş	Mişli Geçmiş
Ez	-ane	ane
Tı	-a	-a
O	-	-o
A	-e	-a
Ma	-îme	-îme
Şıma	-ê	-ê
Ê	-î	-ê

Mevcut kullanım

Ben gördüm	Ben görmüşüm
Mı tı vînıta	Mı tı vînıta
To ez vînıtane	To ez vînıtane
Ey a vînıte	Ey a vînıta
Aye o vînıt	Aye o vînıto
Ma ê vînıtî	Ma ê vînıtê
Şıma ma vînıtîme	Şıma ma vînıtîme
Ê şıma vînıtê	Ê şıma vînıtê

Sıfat fiil kısalmasaydı 3.şahıslar hariç diğer kişi çekimlerinde zaman ekleri daha belirgin olacaktı.
3.şahıslardaki görülen ve duyulan geçmiş zaman eklerindeki farklılığın nedeni özelde eril ve dişilin rekabet ,ardçıl olarak da çoğulun bu gruba dahil olmasıyla kişi eklerinde oluşan farklılıktır.Dolayısla şahıs ekleri aracılığı ile dili ve mişli geçmiş zaman çekimi ortaya çıkarabilme durumu sadece bu üç şahısa aittir.
Diğer şahıslar için bu durum geçerli değildir.Bu üç şahıs ergatifliğin de nedenidir.Eril ve dişil arasındaki çelişme sözcüklerin köklerini de başkalaştırana dek sürer.

Diğer kişi çekimlerinde her iki zamanın belirgin kılınması açısından -miş yapılı çekimde sıfat fiil ekinin kullanılması gerekir...

Olması gereken

Ben gördüm	Ben görmüşüm
Mı tı vînıta	Mı tı vînıtê ya
To ez vînıtane	To ez vînıtê yane
Ey a vînıte	Ey a vînıtê ya
Aye o vînıt	Aye o vînıtê yo
Ma ê vînıtî	Ma ê vînıtê yê
Şıma ma vînıtîme	Şıma ma vînıtê yîme
Ê şıma vînıtê	Ê şıma vînıtê yê